

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA

KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

I drukarnia
Kulerskiego

R. VII:2009

Nr 28 (220)

Data sesji: 7.10.2009

Data wydania: 7.10.2009

780. spotkanie

Mgr Stanisław Poręba

W 115 -LECIE „GAZETY GRUDZIĄDZKIEJ”

W dniu 2 października 2009 r. minęła jedna z ważniejszych rocznic w dziejach Grudziądza: 115-lecie ukazanie się drukiem pierwszego numeru „Gazety Grudziądzkiej”. I trzeba tu podkreślić: polskiego Grudziądza... I trzeba tu też podkreślić jeszcze, że rocznica ta jest bardzo ważną datą w dziejach odrodzenia narodowego naszego miasta, które na przełomie XIX i XX w., z miasta najbardziej zgermanizowanego na Pomorzu Nadwiślańskim, stało się wielkim ośrodkiem polskości dla wszystkich ziem zaboru pruskiego, a także dla tysięcy naszych rodaków, którzy w poszukiwaniu chleba, w ramach emigracji zarobkowej, znaleźli się na terenie Niemiec: m. in. w Berlinie, Saksonii, Westfalii i Zagłębiu Ruhry. Dla nich i ich dzieci „Gazeta Grudziądzka” była dalekim głosem Ojczyzny. To ona pomogła im przetrwać i zachować własną religię, język i obyczaje...

Założycielem „Gazety Grudziądzkiej” był Wiktor Kulerski. Urodził się w 1865 r. w Grucie k. Radzyna, a zmarł w 1935 r. w Owczarkach k. Grudziądza. Z zawodu jak wiadomo był nauczycielem, ale działał głównie jako dziennikarz, wydawca, działacz narodowy i społeczno-oświatowy oraz polityk. Blisko związany był z grudziądzkimi polskimi stowarzyszeniami i organizacjami jak: Towarzystwo Przemysłowców Polskich, Towarzystwo Ludowe, Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, Spółka Budowlana „Bazar”, Towarzystwo Czytelni Ludowych, „Czytelnia dla Kobiet”, Towarzystwo Śpiewacze „Lutnia” i Towarzystwo Oświatowe „Jedność”. To on był założycielem w naszym mieście pierwszej polskiej drukarni i pierwszego polskiego wydawnictwa prasowego, oraz pierwszej polskiej księgarni, która później stała się szeroko znana jako Księgarnia Wysyłkowa Wiktora Kulerskiego. W latach 1903 - 1911, przez 2 kadencje, reprezentował jako poseł polskie społeczeństwo Pomorza, w Parlamencie Rzeszy Niemieckiej w Berlinie.

W 1912 r. z jego inicjatywy została zorganizowana jedyna w dziejach Grudziądza partia polityczna, która zasięgiem swojej działalności obejmowała wszystkie ziemie zaboru pruskiego. Chodzi tu o Katolicko - Polską Partię Ludową (K-PPL).

Pierwszy numer „Gazety Grudziądzkiej” wyszedł w nakładzie 500 egz. Wydawana była 3 razy w tygodniu: we wtorki, czwartki i soboty. Rozpowszechniana była droga prenumeraty za pośrednictwem poczty i pod koniec pierwszego roku jej ukazywania się, czyli w grudniu 1894 r. miała 900 prenumeratorów, zwanych na naszym terenie abonentami. Z czasem, bardzo szybko liczba jej abonentów rosła: w 1900 r. wynosiła 13 200; w 1905 r. - 47 400; w 1910 r. - 90 750, oraz w dniach: 1 marca 1914 r. - 128 258 i 1 sierpnia 1914 r. - około 136 000. Przy „Gazecie” powstało szereg bezpłatnych dodatków, adresowanych do określonego grona czytelników. Pierwszym dodatkiem bezpłatnym był „Dodatek Rolniczo – Przemysłowy”, przeznaczony dla rolników i rzemieślników, założony pod koniec 1894 r. Dalsze dodatki to: „Gość Świąteczny (1896), „Przyjaciel Działwy” (1898), „Robotnik Polsko-Katolicki” (1905), „Śmiech” (1909), „Robotnik” (1911), „Dobra Gospodyni” (1912) i „Kobieta Polska - Obywatelka - Matka – Gospodyni” (1914). Od 1906 r. ukazywał się też raz w roku „Grudziądzki Kalendarz Maryański”, który abonenci „Gazety”, później także innych pism

W. Kulerskiego otrzymywali bezpłatnie, a wszyscy inni mogli go kupić za pośrednictwem Księgarni Wysyłkowej. Z czasem W. Kulerski założył i wydawał dalsze pisma: „Cpocka Gazetka Kąpielowa” (1897), „Gospodarz” (1900), „Mazur” (1903), „Czytelnia Ludowa” (1903), „Dziennik Grudziądzki” (1903), „Przyjaciel Ludu” (1905), „Głos Ludu” (1910) i „Kraj” (1910). Od 1912 r. „Gazeta Grudziądzka” ukazywała się w 3 edycjach, a od 1913 r. w 4 edycjach. Każda edycja była przeznaczona dla innego regionu w państwie niemieckim.

Wydawca dołączał do „Gazety” jej abonentom liczne dalsze bezpłatne dodatki w postaci książek i broszur oraz kolorowych obrazów. Z książek warto tu wymienić: „Dzieje narodu polskiego” Michała Majerskiego, „Krzyżacy” Ignacego Żnińskiego, „Elementarz polski” Jana Michała Rakowskiego i „Lekarz domowy” dr Stanisława Breyera. Abonenci otrzymywali też zbiorki pieśni, poradniki różnego rodzaju, listowniki oraz: pozycje książkowe z literatury pięknej. Z obrazów najbardziej popularny był cykl „Dzieje narodu polskiego w obrazach”. Wiktor Kulerski nie działał sam. Miał licznych współpracowników, którymi głównie byli dziennikarze pracujący w jego pismach oraz pracownicy jego drukarni. Do wybitnych jego współpracowników należy zaliczyć: Waleriana Rutkowskiego, Jana Michała Rakowskiego, Michała Majerskiego, Bolesława Sobiechowskiego, dr Józefa Ulatowskiego, Jana Bonę, Antoniego Stefańskiego i Ignacego Żnińskiego. Zdobywaniem nowych abonentów „Gazety” zajmowali się głównie tzw. „mężowie zaufania” „Gazety Grudziądzkiej”. W 1911 r. było ich około 8 000. Działali we wszystkich środowiskach polskich na terenie państwa niemieckiego, reprezentując tam „Gazetę”. Pełnili też rolę swoistego rodzaju korespondentów i informatorów. Do Grudziądza pisali głównie o krzywdach, jakie spotykały Polaków ze strony Niemców.

Po wybuchu I wojny światowej „Gazeta Grudziądzka” z powodu nie bardzo fortunnej polityki swojego właściciela który stanął na gruncie proniemieckim - utraciła częściowo swoje znaczenie i autorytet w polskim społeczeństwie W 1915 r. miała 66 430 abonentów, a 1920 r. – tylko 15 575. I liczba ich malała. Uległy likwidacji edycje „Gazety”, zawieszono wydawanie jej dodatków bezpłatnych. Wychodził tylko jeden ogólny dodatek bezpłatny pt. „Kobieta Polska - Obywatelka - Matka – Gospodyni”. Z licznych pism wydawanych przed wojną przez W. Kulerskiego obok „Gazety Grudziądzkiej”, ocalał tylko „Przyjaciel Ludu”, w postaci mutacji „Gazety”. Po zakończeniu I wojny światowej „Gazeta Grudziądzka” i jej wydawca włączyli się w nurt odbudowy życia polskiego w Grudziądzu. W. Kulerski był przewodniczącym Polskiej Rady Ludowej na Miasto Grudziądz i współpracował z Polską Radą Ludową na Powiat Grudziądz-Wieś. Obie Rady zorganizowały Oddział Polski przy Niemieckim Czerwonym Krzyżu, przekształcony później na Oddział Polskiego Czerwonego Krzyża, działającego na terenie miasta Grudziądza i powiatu grudziądzkiego. W styczniu 1920 r. W. Kulerski należał do Komisji Przyjęcia Wojsk Polskich. Po powrocie Grudziądza w granice Macierzy - 23 stycznia 1920 r. „Gazeta Grudziądzka” musiała sobie od nowa zdobywać abonentów. W 1921 r. miała 5 761 abonentów. Jej mutację „Przyjaciela Ludu” przekształcono na nowe pismo lokalne, dziennik „Goniec Nadwiślański (I)”. Pod koniec marca 1921 r. zostało zawieszono, z powodu braku czytelników... W. Kulerski wraz z Katolicko - Polską Partią Ludową przeszedł do Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piast”, a „Gazeta” stała się nieoficjalnym organem tego stronnictwa. Utrzymała ona swoją pozycję pisma ponadregionalnego, o zasięgu ogólnokrajowym. Jej głównymi czytelnikami stała się teraz ludność wsi i małych miasteczek II Rzeczypospolitej. W 1924 r. miała już 72 360 abonentów. W tym też roku zaczęła wychodzić w 3 wydaniach regionalnych: I, II i III. Każde wydanie było przeznaczone dla innego regionu w Polsce.

Okolo 1927 r. łączny jej nakład wynosił 90 000 egz.. Wznowiona została większość, wydawanych przed I wojną światową dodatków bezpłatnych. Powstały też nowe, jak: „Dodatek Świąteczny”, „Przyjaciel Młodzieży”, „Młoda Polska” i „Gospodarz i Osadnik”, W. Kulerski wydawał też inne pisma, jak: „Goniec Nadwiślański (II)”,

„Gość Świąteczny”, „Gazeta Niedzielną”, „Echo Świata” i „Codzienny Goniec Ludowy”. Abonenci otrzymywali jak kiedyś - kalendarze, różne książki i broszury oraz kolorowe obrazy. Od 1932 r. „Gazeta Grudziądzka” wychodziła w 5 wydaniach: Wydania Głównie I, II i III, Wydanie Tańsze oraz „Gazeta Grudziądzka – Tygodnik”. Redaktorami naczelnymi „Gazety” byli kolejno: Romuald Wasilewski (1921 – 1931), ks. Józef Panaś (1930 – 1934) i po raz drugi Wiktor Kulerski (1934 – 1935).

Od około 1930 r. „Gazeta Grudziądzka” i Zakłady Graficzne i Wydawnicze Wiktora Kulerskiego zaczęły podupadać. Za długi został ustanowiony nad Zakładami Graficznymi nadzór sądowy.

Po śmierci Wiktora Kulerskiego w 1935 r., prowadził Zakłady Graficzne i Wydawnicze Wiktora Kulerskiego oraz wydawał „Gazetę Grudziądzką” jego syn Witold. On też był jej kolejnym redaktorem naczelnym. (1935-1938). W maju 1938 r. redakcja „Gazety” została przeniesiona do Poznania i jej redaktorem naczelnym został Stanisław Kunz-junior. Wydawaniem jej zajęło się Towarzystwo Prasowe „Oświata”. W marcu 1939 r. zmieniono jej tytuł na „Gazetę Ludową dawniej Gazetę Grudziądzką”. Miała w tym czasie około 8 000 egz. nakładu.

Ostatni numer „Gazety Ludowej dawniej Gazety Grudziądzkiej” wyszedł 31 sierpnia 1939 r. Kolejny jej numer z datą 2 września nie wyszedł już z powodu wybuchu II wojny światowej. Na tym zakończyły się dzieje „Gazety Grudziądzkiej”.

W pierwszym dziesięcioleciu po II wojnie światowej do tradycji „Gazety Grudziądzkiej” nawiązywały dwa pisma związane z ruchem ludowym, wydawane w Poznaniu: „Polska Ludowa” i „Gazeta Chłopska”. W redakcjach ich pracował m.in. Stanisław Kunz (junior).

Literatura

Teresa E. Astramowicz – Leyk, Wiktor Kulerski (1865 – 1935). Polityk – wydawca – dziennikarz, Toruń 2006

Tomasz Krzemiński, Polityk dwóch epok Wiktor Kulerski (1865 – 1935), Toruń 2008

Maria Kunowska –Poręba, „Gazeta Grudziądzka” w: Encyklopedia Katolicka. Wyd. Tow. Naukowe KUL, Lublin 1989, t. V, ss. 905-906.

Teresa Perkowska, Zakłady Graficzne Wiktora Kulerskiego w Grudziądzu i ich działalność wydawnicza (1894-1939), „Roczniki Biblioteczne”, 1965, z. 3-4, ss. [273]-363.

Stanisław Poręba, „Gazeta Grudziądzka” (1894-1939). Calendarium, Grudziądz 2004, s. 72.

Stanisław Poręba, „Gazeta Grudziądzka” i jej dodatki (1894-1939). Słowniczek, Grudziądz 2004, s. 12.

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisz, KMDG. Logo KMDG wykonał Grzegorz Rygielski.